

РЕЦЕНЗИЯ

на предложения за защита дисертационен труд

за присъждане на

образователната и научна степен ДОКТОР по професионално направление 2.1 Филология,
докторска програма „Българска литература“ – Българска литература след 1989

на тема:

ШЕГАТА ЗА БАЩАТА В ГРОТЕСКНИЯ

СВЯТ НА КОНСТАНТИН ПАВЛОВ

Рецензент: проф. Иван Иванов, Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Марианна Георгиева е магистър по творческо писане и докторант в катедрата по българска литература. През годините тя умело съчетава изследователските си интереси към българската литература с лично художествено творчество. Публикувала е "Длъжникът" - роман, УИ "Св. Климент Охридски" 2014 г.; "Екзотични начини за разрязване на пица" - сборник, поезия, УИ "Св. Климент Охридски" 2014 г.; "Изход" - сборник, поезия, Издателство "Да", 2019;

Интересен факт от творческата ѝ биография е участието ѝ през 2013 година в уърк шоп по творческо писане, проведен в курорта Албена, където при силната конкуренция на 10 участници от СУ и 10 от НБУ тя печели първа награда, присъдена от жури в състав: Людмила Филипова, Емил Андреев, Милена Фучеджиева, Владимир Левчев, Любен Дилов, Георги Неделчев, доц. Йордан Евтимов и проф. Иван Иванов. Посочвам този факт не самоцелно, а за да се опитам да изясня някои специфики на стила на работата, която преплита художествения опит с теоретичното познание, което понякога води до дискретни отклонения от последователността и строгата теоретична и методологическа монолитност, която е подменяна от фикто критицизъм, който от своя страна рзширява и задълбочава емоционалната връзка с поставените проблеми.

Тази работа е принос в изучаването на творчеството на една от ключовите фигури в българската поезия от 60-те години до новото хилядолетие, чиито творчески порив да

разгадава сложността на отношенията между света и човека остава за дълъг период от време, до началото на третото хилядолетие, неразбиран, неразбираем и недостъпен. Това се превръща в сериозно предизвикателство пред всеки изследователски проект, който трябва да намери адекватното място на своите изследвания в за кратко време съградения вече сериозен фонд от изследвания, посветени на Константин Павлов.

Дисертационният труд е конструиран в шест отделни глави, които са оградени от Въведение и Вместо заключение. Въведението е твърде кратко, но задава механизмите на работата, инструментариума, който ще се използва и водещият, и твърде важен в перспективите на глобализацията от 21 век принцип на сравнението. Авторката настоява, че творчеството на Константин Павлов ще бъде разглеждано в национално исторически контекст като загадъчна фигура, отваряща диалогични отношения отвъд тясно национални и художествени граници. Въведението пояснява отделните глави на работата като подчертава абсурдистко екзистенциалистката линия на анализ и антидоктринерския характер на поезията на Павлов, достигайки до важни заключения за постмодерното прехвърляне, прекриване на граници, отвеждащи в неизразимото. Дисертантът заявява амбицията си за интердисциплинарно изследване и съответно задава широка и убедителна теоретична и методологическа рамка.

Първата глава на работата е озаглавена „Нахлуване“, а с нея дисертацията започва да чете поетичното пространство на текста Константин Павлов през абсурдистично екзистенциалистка призма, като уместно настоява за интерпретация отвъд тясно идеологическото и мисленето за творчеството на поета единствено като опозиция на тотлитарната среда и идеологическата догма. Авторката представя още ранното творчество като рязко нахлуване в празнотата на недостъпното, което води към изобличаване на абсурдната умопомраченост в лъжливото колективистично единство. На базата на сериозни изследвания на творчеството на Константин Павлов от авторитетни изследователи като Михаил Неделчев, Пламен Атов, Ани Илков, Едвин Сугарев, Александър Кьосев и умело вплитане на философски, психологически и методологически фундаменти, работата изгражда мрежа от смислови конфигурации на разградената субективност и обърнатостта на представите за автентична историчност. Концетрирайки се върху първите стихосбирки на поета „Статири“ и „Стихотворения“, дисертантът започва да разчертава маршрутите на само-затваряне като радикален жест на съпротива към реалността на абсурдно гротескната предопределеност. Познавайки се на Бахтин и Кайзер работата преминава през анализ на гротескната изобразителност и връзката с концептите на екзистенциализма, за да достигне до верните заключения, че „При Константин Павлов тези гротескови форми се разгръщат

именно в този смисъл – като въввлечени в сцените на несъзнаваното, но едновременно с това, така, както Кайзер посочва, сведени до усещането за чужда сила, която нахлува и узурпира света на аза.“стр.31

Дисертантът се концентрира върху редуциите на аза в поезиата на Павлов, която твърде точно възплъщава и характерното за традициите на екзистенциализма пропадане в нищото, „битието за нищото“. Тук се долавят и препратки към следващата глава, където ще продължи дешифрирането на тънката нишка на взаимодействие на екзистенциалното и психоаналитичното, където се посочват механизмите за удвояване на образите, конструираната реалност и огледална действителност, в която ще се отрази мотивът за лудостта, шизофренното като недоверие в реалността, но и опита да я отречеш в мълчанието. Втората глава продължава започнатия интерпретативен маниер да изгражда представите за един хипнотичен сценарий на негативната типология, която деконструира месиянски потенциали и възможности за изход. Надеждата за промяна е деконструирана в подчинеността на безусловните императиви на социалистическия реализъм, който предопределя литературноисторическата безперспективност на текста Павлов. В „Надпяване“ психоаналитичният код изразява всъщност недостъпността на пожелавания и санкциониран в своята недостъпност свят, който остава в достолепието на своята изстрадана отстраненост, генерирала призивите на съпротива. Главата, посветена на „Надпяване“ закономерно извиква заключението за „свръх сетивното и свръх интензивно“ представяне на реалността отвъд езика, реалността на деконструираната азовост, изобрзена в езика. Обявена за пасквил от тоталитарната критика, творбата се оказва граничната зона между умножената реалност и нейната редуцирана еквивалентност, изживяна в отсъствието. Всичко прелива в следващата глава на дисертацията „Неприложимата комуникация“, в която са преведени конкретни примери от стихове в първите стихосбирки на Константин Павлов от 60-те години „Сатири“ (1960) и „Стихове“ (1965) , където пародийно гротескното се оказва необходимия и важен механизъм за изразяване на колективното мълчание и пожертваността на аза във функцията му на конструиран лирически субект, оттеглен в саморефлексивността на предусетената и изживяна катастрофична битност. Дисертантът подчертава, че „Това са преди всичко „те“, които си остават неназовими, в тяхната безсубектност азът е изгубен, той е подложен на познанство, нахлуване, ограбване и убиване, на които не просто не може да се противопостави, а не може да персонифицира, затова следва да разгради видимото, метафоризирайки го с животинска, почти първична материя. Ето защо, единственият изход, който съществува, е смъртта да бъде

самопричинена – това е не само власт, но и внасяне на конкретен, собствен принос, в реалност, която колективизира фактите най-вече в смисъла им като чувства.“/на стр.73

Достига се до продуктивното и иновативно отваряне към типологиите с екзистенциализма и абсурдизма, а в последствие и с постмодернизма, което прави поезията на Константин Павлов неразривна част от процеси в европейската и световната литератури, ранната фаза от излизането на националната литература отвъд капана на тоталитарната безусловност и национална безизходност. Дисертантът подчертава важни характеристики на езика на Павлов, които аргументират постмодерната поезия през концепцията на Браян Макхел за „антиезика“ и съответно се достига до закономерното и адекватно позоваване на изследователи като Пламен Антоф, който представя Константин Павлов като „първата следа в българската постмодерна поезия“. Смятам, че полагането на поезията на Константин Павлов в полето на българската постмодерна поезия, намерило място в изследвания на Розалия Ликова, Галин Тиханов, Пламен Антоф, Пламен Дойнов, откроява интернационалния характер на творчеството на Константин Павлов, но също така дава много по-широки възможности за анализ и интерпретация в перспективите на глобализацията от 21 век.

Авторката разчертава постмодерни промени в структурата на стила, но и на семантиката, която губи референциалната си еднозначност, трансформирайки образи и разтваряйки значения. Закономерно се достига до въпроса за връзката на реалността с поетическата имажинация, което от своя страна води към политическия характер на поезията на Павлов, която през абсурда и гротескното изживяване, в своята емоционална наситеност и неовладяност, прониква удвоените реалности и срещи с несъвместимото. Ненатрапчиво, но убедително са изведени типологиите с абсурда при Бекет и Кафка, за да се изразят модалностите на страданието и ужаса в поезията на Павлов, заложиени в спецификата на сложна семантична, стилистична и графическа система, която представя дисонанса в значенията чрез измислените думи, звукоподражателните, родили вика на недоволството. Дисертантът настоява, че катастрофичните визии за живота са заложиени още в ранните стихосбирки на поета и са разгледани през призмата на психотичното и затварянето на аза в неговата двойственост, но и в рефлексията за политическото като идващо отвъд контекста на времето. Спазматичното живеене е пресъздавано с наситеността на парадоксална и зловеща образност, илюстрирана с „хищни славеи, с бебета с мустаци и бради, със самоизяждащи се кучета“, за да се формира представата за „изключеността“ от живота и продължаващата агоналност на невъзможността да го разпознаваш в автентичните му ипостазии. През Бион и Мелани Клайн, дисертантът твърде убедително

изразява онова гранично състояние на субекта между външната реалност и саморефлексията, които представят симбиотичната близост на убиеца и жертвата, а тялото е разгледано като мястото за изпитание на поносимостта на страданието, пределите на сплавеност между насилника и жертвата в едно общо символично поле. Закономерно се достига и до шизоанализата на Делюз и Гатари, в която авторката намира опора, за да аргументира параноидно-шизоидната позиция, която изравнява валентностите на живото и на мъртвото, в безкрая на ризоматичните превъплъщения на страданието и ужаса. Уместно авторката цитира „Капричио за Гоя“, 1965, с което изразява гротескно сгъстеното време, в което са затворени кошмарите на ума, отвеждащи до пределите на съществуването, изразени в „нищото“ на Сартър или в „безсмислието“ на Киркегор. Оттук тръгва и идеята за вътрешната разполовеност на човешкото между автентичната принадлежност и уподобеността, имитацията, двойничеството, които затварят съществуването в отсъствието, в неживеенето, които поезията на Константин Павлов пресъздава в натрапчивото завръщане на ужаса от колективната катастрофичност в личното страдание „което заплаща прозренията за човешкия садизъм с мълчание“.

Приносен момент в работата е анализът на символния свят на поезията на Константин Павлов, изпълнен със славеи, паяци, кучета, жаби, свинчета, здраво споен в поливокалната природа на поетическия текст, за да изрази безмилостните заплахи пред аза, споделяни от читателя-слушател, погълнат от зловещата абсурдност на изживяното и изразено с езика симулакрум неавтентично, празно живеене. Апоретичността на съществуването се изразява в мълчанието, но и във вика, в кряска, в „мученето“ (Адаптация, 1983), отвеждащи до ключови дистопийни идеологеми за последния човек и мъртвия свят.

В пета глава „Шегата за бащата“, дисертантът, позовавайки се на Фройд продължава да разчертава корелатите на инстинктивните опозиции, в които човешкото осцилира между нагона на живота и неговата предопределеност в смъртта. Поезията на Константин Павлов се оказва гранична линия на катастрофичното и съпротивата към непоносимостта на смъртността, което често води до изкривяване на смисъла и активира изобразителния пласт, в който са преекспонирани перверзното, гротескното и абсурдното, отключени във сблъсъка на външния и вътрешния свят. В стремежа си да разчете символите на бащата и езикът като негов корелат във функцията му на създаващ „организационен ред“, дисертантът натрупва позовавания и цитати от Леви-Строс, Дариън Лийдър, Роже Кайоа, Лакан, Фуко, /стр.127/, които до голяма степен пренасищат текста, а водят и към някои композиционни проблеми, повторения и връщания към вече заявени позиции. Така или иначе не смятам това за фундаментален проблем на работата, която през символиките на бащата се стреми

да очертае пресечните точки на езика симулакър и езика референт, затворени между външната принуда и екзалтираната непримиримост на духа. Според дисертанта това е симбиотичен език, който „следва да предпазва своя автор, но едновременно с това, поради своята умишлена лишеност от смисъл неотменимо го свързва със средата, към която принадлежи – тя е непрекъснато нахлуваща и това е динамиката, която сътворява езика, както и неговата специална пунктуация.“ /Стр. 147/

Шестата глава на дисертацията „Групова реалност vs групова нереалност“ започва с обзор върху политическата ситуация през 60-те години, когато комунистическата партия продължава да отстоява и разпространява своите принципи върху всички сфери на културата. Настоява се за безмилостна борба с „формалистическите извращения“ и съответно следване на линията на партията на съветските комунисти. Преди да се върне към конкретната тема, дисертантът прави едно отклонение към глобалната и национална политическа ситуация на фона, на която се посочват литературни събития. Авторът откроява двойствената функция на езика при Павлов, който едновременно генерира фактите на историческото време, но и акта на съпротива, за да се върне към „Петима старци“ и „Персифедрон“, които се оказат ключови за изобразяване на разпада на групата и избухналите потоци на абсурда, отварящи възможностите за избавление в лудостта. Минавайки през Бекет, а и през Делюз и Гатари, текстът акцентира на шизофренната личност, окрупнена и мултиплицирана, за да изведе на преден план безнадеждността на колективизираната безизходност. Оттук се ражда и идеята за преминаването отвъд екзистенциализма и невъзможното бащинство, за да се стигне през биографичното до идеята за неговата неуместност, открояващи квинтесенцията на работата, че шегата за бащата в редукцията на бащинството се оказва генеративният механизъм на поетическото, сътворяващо автора. В „Петима старци“, 1965 се откриват още възможности за удостоверяване на абсурда, за да се премине през поглъщането на аза и отсъствието на смисъла, отвеждащи към празното място, в което са заличени трансцендентните основания на човешкото. Дисертантът настоява, че то може да бъде съхранено не в телесността, а единствено в мисълта и духа.

Връщайки се към проблематиката на „Петима старци“, в края на дисертацията, авторът преподчертава спецификата на езика, който изразява незавърщващия кошмар на колективното и лично страдание, предадени през експресивната образна система, изведена до пределите на абсурда. Прекрачвайки границите на историческото, дисертацията удостоверява невъзможността на допускането за вкарване на насилието в режимите на

търпимост и утвърждава значението на поезията на Константин Павлов отвъд национално историческото.

Работата завършва с „Вместо заключение. Навременният отказ от смъртта“, където дисертантът се е опитал да обобщи наблюденията си, откроявайки идентичността на текста и автора, както и оргазмичната предопределеност на творчеството, опазващо автора от насилието, но и от смъртността. Смятам, че тезата за кинематографичността на поезията на Константин Павлов, аргументирана през Уорхол, Тарковски и Чарли Чплин би могла да намери и своето по-уместно позициониране в композицията на текста, което ще подсили конкретостта на заключенията. Допускам, че това е може би авторовият поглед към текста Павлов, отвъд самия себе си, отворен за сравнение и интерпретация в контекста на динамично променящи се перспективи на глобализацията и безусловната му позиционираност в световната литература.

В заключение искам да потвърдя заложената в рецензията положителна оценка за дисертационния труд, който умело балансира адекватен теоретичен, литературноисторически и методологически инструментариум, и достига до важни изследователски открития, съвестно, задълбочено и коректно посочени в автореферата. Всичко това ми дава основание да препоръчам на почитаемите членове на научното жури да присъди на Марианна Георгиева образователната и научна степен „доктор“.

30.04.2024

проф. д-р Иван Иванов

София